

Despre dezastre arheologice în SUA și patrimoniul românesc

Darby C. STAPP, Julia G. LONGENECKER, *Avoiding Archaeological Disasters. A Risk Management Approach, Series: Techniques & Issues in Cultural Resource Management (Book 2), Walnut Creek: Left Coast Press Inc., 2009, 176 pag. ISBN: 978-1-59874-160-5*

Cartea scrisă de Darby C. Stapp și Julia G. Longenecker, *Avoiding Archaeological Disasters. A Risk Management Approach*, Left Coast Press Inc., Walnut Creek, 2009, se deschide, din prefață, cu o istorie banală în care un excavatorist, săpând, scoate cupa plină cu lemn, piatră, fragmente ceramice și oase. Acolo în SUA, pentru că există legi și se și aplică, proiectul se oprește, iar antreprenorii, arheologii, birocrații și părțile civice interesate țin ședință după ședință pentru a hotărî ce să facă în continuare. *Costs escalate, schedules evaporate, and people become frustrated, angry, and confused.*¹

Se întâmplă și în România, în fiecare zi. Aproape sigur, chiar în acest moment undeva, într-un sat sau oraș de la noi, un constructor distruge un context arheologic. De cele mai multe ori, evenimentul trece neobservat, instituțiile statului (direcțiile și poliția de patrimoniu) fiind subdimensionate și toată energia civică fiind concentrată pentru salvarea Roșiei Montane. În plus, primul om în stat, fostul președinte Traian Băsescu, devine frustrat, nervos și confuz și vrea să modifice și bruma de legislație de protecție a patrimoniului astfel încât autostrăzile să nu se mai împiedice de „două cioburi” sau de o „mierlă cu penele nu știu cum”².

În cartea autorilor americani, în capitolul 2, *The Anatomy of Archaeological Disasters*, sunt prezentate două exemple, două studii de caz: *The Blaine Wastewater Treatment Facility Expansion Project* (în

¹ Darby C. Stapp și Julia G. Longenecker, *Avoiding Archaeological Disasters. A Risk Management Approach*, Left Coast Press Inc., Walnut Creek, 2009, 9.

² <http://www.ziare.com/basescu/presedinte/basescu-de-cate-ori-dai-de-doua-cioburi-se-opresc-lucrarile-la-autostrada-862332> (accesat 22.06.2017).

Blaine, Washington, la nord de Seattle) și *The Port Angeles Graving Dock Project* (în Port Angeles, Washington). În ambele cazuri construcții industriale au afectat (distrus parțial) patrimoniul arheologic (istoric), respectiv situri arheologice ale indienilor americani.

O să rezum unul dintre ele pentru a putea inventaria etapele și procedurile unei săpături arheologice preventive din SUA.

În cazul *Blaine* a existat un raport inițial de diagnoză arheologică făcut de o cunoscută firmă de „cultural resource” din zona Pacificului de Nord-Vest, raport care a descris situl și cimitirul și a detaliat munca de cercetare arheologică preliminară construcției. Se cunoștea de câteva decenii că în zonă este un cimitir al indienilor americani (tribul Lummi), câteva zeci de morminte fiind descoperite anterior de arheologii unei universități locale. Arheologul a încercat să coreleze planurile cercetărilor vechi cu cel al proiectatei instalații industriale, fără succes. În plus, membrii comunității tribale locale au confirmat faptul că cimitirul a fost folosit și în vremuri mai recente.

În faza următoare arheologul care a câștigat lucrările a semnat un contract (*a memorandum of agreement*) cu finanțatorul lucrărilor - RDA (Rural Development Agency) și executantul proiectului (autoritatea locală - City of Blaine), cu SHPO (pronunțat „ship-o”, the Washington State Historic Preservation Officer), dar și cu Lummi Nation (reprezentanții comunității locale). Înainte de demararea proiectului agenția federală care a oferit banii pentru proiect a solicitat o documentație care să certifice faptul că locul ales respectă condiții prevăzute în legislația existentă, de exemplu, NEPA (National Environmental Policy Act) și NHPA (National Historic Preservation Act). Secțiunea 106 din NHPA prevedea obligativitatea unei evaluări arheologice.

Firma de arheologie locală (cu o bună reputație și vastă experiență) care a făcut evaluarea inițială a pierdut licitația, în detrimentul unei firme de construcții internaționale (cu o mică divizie arheologică), care a făcut o ofertă mai apropiată de cât era dispusă primăria din Blaine să cheltuiască (aproximativ 50 000 USD, din care 40000 USD erau destinați lucrărilor arheologice propriu-zise).

În *agreement*-ul arheologilor cu părțile interesate s-au prevăzut metode non-distructive de diagnoză (scanare cu *ground-penetrating radar*) și 20 de sondaje stratigrafice manuale cu dimensiunile de 1 x 1 m.

În faza anterioară construcției s-au executat, cu mijloace mecanice, două secțiuni lungi, pentru a vedea unde se află complexele și, în funcție de asta, să se amplaseze cele 20 de sondaje. În prima zi s-au identificat oase umane, drept care, arheologii, urmând procedurile din contract, au contactat reprezentanții tribali și le-au transferat acestora. În următoarele 10 zile arheologii nu au mai raportat tribului descoperirea de oase umane. După această perioadă o comisie de specialiști (arheologi) și doi reprezentanți ai Lummi Nation au vizitat situl. Nu s-au văzut oase umane, doar numeroase artefacte, fără identificarea complexelor arheologice (structuri de locuit). Pe baza acestor observații arheologul a recomandat primăriei începerea construcției (planificarea activităților nu a mai permis pregătirea raportului arheologic), cu supraveghere arheologică (o echipă de două persoane, supervizată de arheologul șef). Ar fi trebuit să fie și doi reprezentanți ai tribului, dar participarea acestora a fost suspendată din rațiuni financiare. Din prima zi au fost descoperite oase, pe care cei care supravegheau, nu le-au identificat ca fiind umane (din cauza lipsei de experiență). În a patra zi au fost descoperite mai multe oase, dintre care unele au fost, însă, identificate ca umane. Din motive niciodată explicate nu s-au respectat înțelegerile și contractul semnat și nimeni nu a contactat tribul sau autoritățile. Pentru că au continuat să descopere morminte, lucrul a încetat și arheologii au prelevat oasele umane, artefactele și au documentat situația din teren. În a șasea zi autoritatea locală și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu creșterea costurilor, datorate încetării lucrărilor de construcții. Până la sfârșitul celei de-a doua săptămâni de excavații au fost identificate, prelevate și puse în cutii circa 30 de morminte. Cu excepția unui mesaj telefonic (*voice mail*) la sediul tribal, nu s-au raportat descoperirile către tribul Lummi.

În a 16-a zi un reprezentant tribal a vizitat situl, a aflat despre descoperirea mormintelor și a anunțat Washington SHPO și, în câteva zile, lucrările au fost oprite. SHPO a decis că mutarea a două duzini de morminte a fost o încălcare a contractului, acesta a fost denunțat și procesul a început.

S-a aflat că o mare cantitate de pământ a fost excavată din zona cimitirului, transportată în altă parte pentru amenajări și împărăștiată pe o mare suprafață (cu tot cu oasele umane). Munca de recuperare a oaselor a continuat și zece ani mai târziu.

După mai mulți ani de procese s-a ajuns la o înțelegere prin care comunitatea Lummi a primit din partea firmei de construcții și a au-

torității locale din Blaine despăgubiri de **5 000 000 USD**. Proiectul nu a mai fost început pe acel teren și o altă locație a fost găsită pentru construirea stației de epurare. Membrii tribului au fost afectați de faptul că strămoșii lor au fost dezgropați și oasele lor împrăștiate *across the landscape*. Nici un raport arheologic n-a fost vreodată produs, așa că, conchid autorii, din orice perspectivă am privi lucrurile, acest proiect a fost un dezastru arheologic.

Cartea continuă cu alte exemple, cu o strategie a planificării lucrărilor, cu tehnici de management al riscului, cu anexe despre legislația și structurile instituționale din diverse țări din lume (sunt amintite 23 de țări europene, dar nu și România).

În România nu se va întâmpla niciodată ceva care să respecte acest scenariu al succesiunii evenimentelor și raportul acțiuni – consecințe, din mai multe motive. În primul rând lipsesc „indienii”, adică lipsesc actorii interesați în păstrarea patrimoniului. Pentru comunitățile locale din țara noastră vestigiile arheologice sunt din categoria „două cioburi”, ele nu aparțin nimănui, nu sunt revendicate de comunitate, sunt prostii inutile care încurcă lucrările agricole sau de construcție. Iar arheologii, pentru simplul fapt că par interesați de asemenea prostii, sunt niște ciudați care umblă după potcoave de cai morți și oale sparte. Mai sunt, desigur, și excepții. Proiectul construirii unei parcuri subterane în Cluj-Napoca, pe străzile Universității și Mihail Kogălniceanu, deci în a doua incintă medievală a Clujului, a mobilizat, în toamna 2012, energiile comunității maghiare care a protestat timid în presă și în proximitatea sondajului arheologic. Proiectul a fost abandonat de Primăria Cluj-Napoca, probabil din alte considerente, dar exemplul e suficient pentru a demonstra că uneori ruinele pot fi revendicate. Vestigiile romane ale Clujului sunt clamate de românii verzi, cele medievale de maghiari.

Apoi, vestigiile nu sunt protejate de statul român. În fiecare județ există câte o direcție județeană pentru cultură și patrimoniu, unde ar trebui să lucreze și un arheolog specialist pe post de consilier. Nu cunosc organigramele direcțiilor județene din țară, dar știu sigur că nu toate au un angajat specializat pe problemele patrimoniului arheologic (de obicei sunt arhitecți, specialiști în patrimoniul construit, și el extrem de important și aflat sub asediu din cauza modernizării edilitare). În comisiile zonale ale monumentelor, organisme consultative ale direcțiilor, abia dacă mai există câte un arheolog pentru patru județe, rătăcit printre arhitecți și ingineri constructori. Poliția de

patrimoniul are un angajat pe județ. Și-atunci, mă întreb, cum poate o asemenea structură subdimensionată și subfinanțată, să gestioneze riscurile distrugerii patrimoniului arheologic?

Celălalt punct slab al cazului Blaine, diagnoza arheologică insuficientă și nerespectarea procedurilor de protecție a patrimoniului, este regulă în România de azi. Foarte puține lucrări care implică excavații și, deci, distrugerea vestigiilor din sol și subsol ajung să urmeze calea procedurilor legale. De obicei, birourile de urbanism din primării, acordă autorizații de construcție fără să țină cont de faptul că perimetrele se află în zone cu vestigii reperate (sau, mai mult chiar, în zonele de protecție arheologică). Este adevărat și că planurile de urbanism general și zonal ale localităților nu sunt aduse la zi și zonele de protecție nu sunt delimitate corect sau deloc. Deficitară este, în România, și inventarierea și cartarea zonelor cu vestigii arheologice reperate.

Nu cred că lucrări de construcție au fost oprite pentru „două cioburi” sau că cineva a plătit despăgubiri în România pentru distrugerea unui sit arheologic. Societatea civilă ignoră în bună măsură riscul distrugerii patrimoniului și asediul continuu la care sunt supuse moștenirile cultural-istorice (fie că e vorba de patrimoniu arheologic, construit sau imaterial). Pentru politicieni și administrația centrală problemele legate de prezervarea și/sau salvarea patrimoniului arheologic sunt piedici suplimentare în calea proiectelor economice și a planurilor mărețe de dezvoltare a infrastructurii. Legislația, și așa permisivă, este greu de aplicat și respectat de către toți actorii implicați. Despre corectitudinea licitațiilor și a acordării contractelor de execuție a lucrărilor (și de descărcare de sarcină arheologică) nu are rost să mai amintim (e suficient să deplângem condiția noastră balcanică și să dăm vina pe moștenirea bizantină și influența otomană).

Credeam că va fi reconfortant, ca român, să citesc această carte și să văd că nu suntem singurii care ne distrugem cu zâmbetul pe buze patrimoniul arheologic și istoric. Dar efectul scontat a fost invers, cazurile americane nu au făcut decât să sublinieze, să evidențieze, disfuncțiile societății noastre, să ne arate cât de departe suntem de soluții. La noi principala problemă este disprețul față de bunul public și bagatelizarea și nerespectarea legilor (National Environmental Policy Act = „mierlă cu penele nu știu cum”; National Historic Preservation Act = „două cioburi”).

Sorin NEMETI